

прибутковості виробництва. Для подальшого дослідження вважаємо необхідним застосування зазначених підходів до оцінки ефективності витрат на сільськогосподарських підприємствах з метою прийняття оптимальних управлінських рішень. На особливу увагу заслуговує розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності формування витрат сільськогосподарського виробництва.

1. Гатаулин А. М. Издержки производства сельскохозяйственной продукции : методология измерения и пути снижения / А. М. Гатаулин. – М. : Экономика, 1983. – 184 с.
2. Дієсперов В. Визначення ефективності в сільськогосподарському підприємстві / В. Дієсперов // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 70–78.
3. Панасюк В. Управління витратами виробництва / В. Панасюк. – Тернопіль : Економічна думка, 1999. – 118 с.
4. Плаксієнко В. Я. Виробничі витрати та доходи сільського господарства в умовах розвитку ринкових відносин / В. Я. Плаксієнко. – Дніпропетровськ : Січ, 1997. – 255 с.
5. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства : навчальний посібник / Ю. С. Цал-Цалко. – К. : ЦУЛ, 2002. – 656 с.
6. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві : теорія, методологія, практика / [за ред. П. Т. Саблука та ін.] – К., 2008. – Т.1 : Теорія ціноутворення та технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур / за ред. П. Т. Саблука, Ю. Ф. Мельника [та ін.]. – К., 2008. – 698 с.
7. Шпичак О. М. Реальна оцінка економічного стану АПК України як необхідна передумова виходу його з кризи / О. М. Шпичак // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 24–29.

Рецензенти:

Плаксієнко В.Я. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку Полтавської державної аграрної академії;

Бондарчук Н.В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Дніпропетровського державного аграрного університету.

УДК 338.1:631.11

ББК 65.32

Якубів В.М.

**ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ І ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ**

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра обліку і аудиту,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: (0342) 596003
e-mail: valentuna-ya@mail.ru

Анотація. У статті розкрито основні тенденції економічного становлення різних суб'єктів господарювання аграрного сектора. Визначено динаміку змін показників виробництва валової продукції, встановлено причини їх змін та обґрунтовано можливі альтернативи перспективної організації сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: економічний розвиток, виробництво, валова продукція, сільськогосподарські підприємства, господарства населення.

Annotation. The basic tendencies of the economic becoming of different subjects of manage agrarian sector are exposed in the article. Certainly dynamics of changes of indexes of production of gross goods, reasons of their changes and grounded possible alternatives of perspective organization of agricultural production are set.

Key words: economic development, production, gross products, agricultural enterprises, economies of population.

Вступ. Продовольча безпека країни, розвиток сільських територій, діяльність аграрного сектора в аспектах збереження навколишнього середовища є одними з найбільш актуальних питань становлення сучасного суспільства. Усі вони зумовлені функціонуванням сільськогосподарського виробництва. Саме виробництво є тією забезпечуючою складовою, що сприяє розвитку продуктивних сил, економічних відносин, окремих галузей і країни загалом.

Проблема організації та ефективності аграрного виробництва в розрізі окремих категорій господарювання висвітлена в працях відомих учених-економістів: І.Ф. Балання, К.В. Васьківської, Ю.Е. Губені, В.П. Мікловди, С.А. Нестеренко, С.М. Онисько, Г.М. Седіло, В.В. Юрчишина та ін. Водночас, ураховуючи особливості регіонального функціонування аграрного сектора, визначена проблема не є повністю дослідженою.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка визначальних тенденцій і перспектив економічного становлення агроформувань і господарств населення в Карпатському регіоні й Україні.

Для досягнення поставленої мети використовувалися такі методи: аналізу й синтезу, розрахунково-конструктивний, порівняння, узагальнення та наукової абстракції.

Результати. Аналіз тенденцій становлення сільськогосподарських підприємств в аспекті економічного розвитку передбачає вивчення динаміки змін в обсягах виробництва й реалізації продукції, економічної ефективності та фінансової результативності функціонування агроформувань.

Загальна характеристика стану виробництва валової продукції сільського господарства в Карпатському регіоні й Україні у 2009 р. подана в табл. 1 [1].

Дані табл. 1 і деякі інші здійснені розрахунки свідчать, що в аналізованих західних областях у 2009 р. було отримано майже 11% усієї валової продукції держави, з них: 9,1% продукції рослинництва та 13,9% продукції тваринництва.

Сільськогосподарські підприємства регіону виробляють близько 4,5% валової продукції всіх підприємств країни, з них продукції рослинницького напрямку – 3,1%, а тваринницького – 6,9%.

Таблиця 1

Виробництво валової продукції сільського господарства в Карпатському регіоні у 2009 р.

Показники	Карпатський регіон					Україна
	усього	у т. ч. області регіону				
		Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька	
Виробництво продукції всіма категоріями господарств, у т. ч.:	11 207,0	2 215,0	2 556,8	4 371,2	2 064,4	102 092,6
– продукції рослинництва	5 575,9	1 091,5	1 068,8	2 303,0	1 112,6	61 544,6
– продукції тваринництва	5 631,5	1 123,5	1 488,0	2 068,2	951,8	40 548,0
Виробництво продукції сільськогосподарськими підприємствами, у т. ч.:	2 061,5	107,9	508,3	1 048,7	396,6	45 780,4
– продукції рослинництва	872,0	55,5	152,8	476,3	187,4	28 498,7
– продукції тваринництва	1 189,5	52,4	355,5	572,4	209,2	17 281,7
Виробництво продукції господарствами населення, у т. ч.:	9 145,9	2 107,1	2 048,5	3 322,5	1 667,8	56 312,2
– продукції рослинництва	4 703,9	1 036,0	916,0	1 826,7	925,2	33 045,9
– продукції тваринництва	4 442,0	1 071,1	1 132,5	1 495,8	742,6	23 266,3

Господарства населення Карпатського регіону дають 16,2% валової продукції всіх домогосподарств України, з них: 14,2% продукції рослинництва і 19,1% – тваринництва.

Наведені вище дані показують, що західні області, маючи 6,8% сільськогосподарських угідь у загальнодержавному показнику, виробляють близько 11% усієї валової продукції України й 13,9% продукції тваринництва. Безумовно, це свідчить про позитивні тенденції в аграрному становленні загалом з деяким відставанням сільськогосподарських підприємств. Причиною орієнтації на тваринницьку продукцію є відповідність до наявних природно-кліматичних умов з поширеною гористістю території.

Детальний аналіз даних табл. 1 у розрізі окремих областей регіону показує, що основним агровиробником є Львівська область, яка дає близько 39% валової сільськогосподарської продукції Карпатського регіону, у т. ч. 41,3% рослинницької та 36,7% тваринницької продукції. На другому місці – Івано-Франківська область, що виробляє 22,8% валової продукції регіону; на третьому місці – Закарпатська – 19,8% і на останньому – Чернівецька – 18,4% продукції регіону.

Агроформування західних областей виробляють лише 18,4% валової продукції регіону проти 81,6% у господарствах населення. Обласний аналіз показує, що в обох категоріях виробників основною є Львівська область – 50,9% валової продукції сільськогосподарських підприємств і 36,3% продукції господарств населення Карпатського регіону.

Головною причиною такої відмінності є те, що Львівська область охоплює найбільшу площу сільськогосподарських угідь у регіоні – 44,9% загального розміру угідь Карпатського регіону.

Формування комплексного уявлення про динаміку обсягів виробництва продукції сільського господарства й агроформувань у т. ч. наведено в табл. 2 [1; 2].

На основі даних табл. 2 зроблено низку висновків.

1. За трьома аналізованими рейтингами (крім першого – приросту валової продукції сільського господарства у 2009 р. до 2000 р.) області Карпатського регіону показують непогані результати. Так, у рейтингу приросту обсягів виробництва всіх виробників у 2009 р. до 2008 р. Закарпатська область займає 5 місце з приростом 103,4%, Івано-Франківська – 2 місце з приростом 108,5%, Львівська – 9 місце з приростом 101,6% і Чернівецька – 6 місце з приростом 103,2%. За рейтингом приросту виробництва в сільськогосподарських підприємствах у 2009 р. до 2000 р. ці області посідають відповідно 24, 3, 2 і 16 місця з приростом від 109,0 до 287,1%.

2. За рейтингом приросту виробництва в агроформуваннях у 2009 р. проти 2008 р. західні області займають 16, 3, 2 і 8 місця відповідно з динамікою змін від 93% до 106,3%.

3. Інша ситуація відображена за I рейтингом – приростом валової продукції сільського господарства у 2009 р. проти 2000 р., де області Карпатського регіону займають 13, 21, 22 і 11 місця. Така ситуація пов'язана з тим, що, по-перше, маючи позитивну динаміку змін, аналізовані області відстають від інших регіонів країни через значні втрати великого агробізнесу в період реформи. По-друге, у 2000 р. у західному регіоні значні обсяги виробництва спостерігались у господарствах населення, де нині поступово скорочується виробництво.

4. Аналізуючи динаміку обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в Україні загалом, безумовно, лідером є Черкаська область, близькими до неї є Львівська й Івано-Франківська області. Найнижчі рейтинги спостерігаються в Сумській області. В областях Карпатського регіону рівень приросту валової продукції в більшості випадків є вищим, ніж у середньому по Україні.

Таблиця 2

Рейтинги регіонів за приростами обсягів виробництва валової продукції сільського господарства

Адміністративно-територіальні одиниці (області)	Виробництво валової продукції всіма виробниками							Виробництво валової продукції агроформуваннями						
	Обсяги виробництва, млн грн по роках			Рейтинги приросту у 2009 р. до 2000 р.		Рейтинги приросту у 2009 р. до 2008 р.		Обсяги виробництва, млн грн по роках			Рейтинги приросту у 2009 р. до 2000 р.		Рейтинги приросту у 2009 р. до 2008 р.	
	2000	2008	2009	%	місце	%	місце	2000	2008	2009	%	місце	%	місце
Вінницька	4 667,6	6 368,5	6 159,4	132,0	10	96,7	18	1 853,1	2 913,1	2 743,8	148,1	15	94,2	14
Волинська	2 500,1	2 951,5	2 960,1	118,4	17	100,3	11	462	761,3	778,9	168,6	11	102,3	5
Дніпропетровська	4 197	6 690,7	6 361,2	151,6	5	95,1	20	1 496,1	3 921,1	3 762,2	251,5	4	95,9	11
Донецька	4 160,3	5 155,3	4 946	118,9	16	95,9	19	1 376	2 492,2	2 324	168,9	10	93,3	15
Житомирська	2 987,7	3 205,5	3 294,6	110,3	23	102,8	7	860,6	870,1	924,2	107,4	25	106,2	4
Закарпатська	1 834,4	2 142,8	2 215	120,7	13	103,4	5	99	116	107,9	109,0	24	93,0	16
Запорізька	2 896,6	4 010,6	3 527,2	121,8	12	87,9	24	1 291,6	2 159,5	1 950,8	151,0	14	90,3	20
Івано-Франківська	2 274,7	2 357,5	2 556,8	112,4	21	108,5	2	196,1	478,3	508,3	259,2	3	106,3	3
Київська	4 381,5	6 763,5	6 626,8	151,2	6	98,0	17	1 756,1	4 284,8	4 255,3	242,3	5	99,3	10
Кіровоградська	2 657,8	4 146,6	3 694,4	139,0	8	89,1	22	1 083,8	2 236,1	1 843,7	170,1	9	82,5	24
Луганська	1 983,9	3 091	2 704	136,3	9	87,5	25	640,9	1 613,1	1 305,6	203,7	6	80,9	25
Львівська	3 957,7	4 300,5	4 371,2	110,4	22	101,6	9	365,3	933,7	1 048,7	287,1	2	112,3	2
Миколаївська	2 018,5	3 400,2	3 408	168,8	3	100,2	12	1 014,9	1 758	1 683,9	165,9	13	95,8	12
Одеська	3 920,7	4 662,3	4 237,7	108,1	24	90,9	21	1 657	2 356,6	2 032	122,6	21	86,2	22
Полтавська	3 265,3	5 729,7	5 700,3	174,6	2	99,5	14	1 557,4	3 572,2	3 094,2	198,7	7	86,6	21
Рівненська	2 411,7	2 899,5	2 901,6	120,3	14	100,1	13	500,6	691,9	662,2	132,3	20	95,7	13
Сумська	2 954,2	3 182,1	3 161,7	107,0	25	99,4	15	1 134,2	1 513	1 390,2	122,6	21	91,9	19
Тернопільська	2 666,5	3 054,1	3 105	116,4	18	101,7	8	611,4	1 132,4	1 124	183,8	8	99,3	10
Харківська	4 310	5 612,2	4 979,5	115,5	19	88,7	23	1 661,7	2 784,8	2 331,6	140,3	17	83,7	23
Херсонська	2 830,1	3 991,8	4 027,4	142,3	7	100,9	10	1 270,8	1 859	1 718	135,2	19	92,4	18
Хмельницька	3 671,7	4 032,7	4 190,4	114,1	20	103,9	4	1 344,4	1 479,2	1 490,5	110,9	23	100,8	7
Черкаська	3 734,8	6 210,8	6 753,2	180,8	1	108,7	1	1 622,1	4205	4 798,5	295,8	1	114,1	1
Чернівецька	1 662,1	2 001,3	2 064,4	124,2	11	103,2	6	273,7	397,5	396,6	144,9	16	99,8	8
Чернігівська	3 096,1	3 780,8	3 716	120,0	15	98,3	16	20,9	1 510,4	1 537,1	166,9	12	101,8	6
Україна	77 889,4	10 3978	10 2093	131,1	X	98,2	X	2 6478	47 865,4	45 780,4	172,9	X	95,6	X

Такий аналіз свідчить, що чіткої залежності динаміки приросту від територіальних і природно-кліматичних факторів немає, тобто важливим у налагодженні агровиробництва є не об'єктивні, а суб'єктивні (здатні до організації) зміни, які полягають в організації, управлінні, упровадженні інновацій, ресурсного потенціалу й ефективності виробництва.

Для порівняння тенденцій економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств і господарств населення здійснено ряд розрахунків, що зображені в табл. 3 [2; 3].

Таблиця 3

Динаміка економічної ефективності виробництва в агроформуваннях і господарствах населення

Показник	2000	2005	2007	2009
Коефіцієнт ефективності використання сільськогосподарських угідь в агроформуваннях:	0,22	0,35	0,65	0,86
– Закарпатської області;	0,14	0,26	0,27	0,34
– Івано-Франківської області;	0,23	0,43	0,82	0,91
– Львівської області;	0,21	0,36	0,70	1,07
– Чернівецької області;	0,32	0,35	0,63	0,77
– України	0,44	0,59	0,69	0,78
Коефіцієнт ефективності використання сільськогосподарських угідь у господарствах населення:	1,58	1,24	1,09	1,04
– Закарпатської області;	1,51	1,15	1,13	1,11
– Івано-Франківської області;	1,47	1,18	1,05	1,02
– Львівської області;	1,60	1,26	1,09	0,98
– Чернівецької області;	1,75	1,36	1,12	1,08
– України	2,97	1,66	1,42	1,29

У таблиці проаналізовано зміни економічної ефективності виробництва за коефіцієнтом ефективності використання сільськогосподарських угідь, який розраховано як відношення частки валової продукції, що вироблена окремою категорією господарств у загальному обсязі виробництва продукції сільського господарства, до частки сільськогосподарських угідь цієї ж категорії виробників до загальної площі сільськогосподарських угідь усіх землекористувачів.

Дані табл. 3 показують, що в усіх аналізованих адміністративно-територіальних одиницях вища ефективність використання земель у господарствах населення. У середньому по Україні спостерігаються вищі коефіцієнти економічної ефективності виробництва як у сільськогосподарських підприємствах, так і в домогосподарствах у порівнянні з Карпатським регіоном.

Обласний аналіз свідчить, що серед агроформувань аналізований показник найнижчий у Закарпатській області, а найвищий – у Львівській. Стосовно господарств населення, то найнижчим цей показник є в Івано-Франківській області, а в трьох інших – практично однаковий рівень.

Дослідження цього показника в динаміці відображає подібну ситуацію як для областей Карпатського регіону, так і України загалом, а саме: упродовж 2000–2009 рр. відбулося стабільне підвищення економічної ефективності виробництва в агроформуваннях, зокрема, у Карпатському регіоні коефіцієнт збільшився з 0,22 до 0,86, тобто в 4 рази, у середньому по Україні – з 0,44 до 0,78 – в 1,8 рази. Водночас відповідно знизилася результативні показники в діяльності господарств населення, а саме: у Карпатському регіоні аналізований коефіцієнт знизився з 1,58 до 1,04, тобто в 1,5 рази, а в Україні – з 2,97 до 1,29 – у 2,3 рази.

Такі явища спричинені різними обставинами, основними з яких, на нашу думку, є: зменшення площ сільськогосподарських угідь в обробітку в господарствах населення (унаслідок відмови старшого населення від важкої ручної праці на землі, багато селян залишають свої земельні паї без обробітку); поступове утвердження аграрних підприємств з покращенням результатів діяльності.

Висновки. Таким чином, проведений комплексний аналіз тенденцій становлення сільського господарства та його ефективності в різних категорій виробників дає змогу узагальнити ряд висновків:

1) основним виробником аграрної продукції як у регіоні Карпат, так і в Україні є господарства населення;

2) упродовж останніх років склалася тенденція до зростання частки виробництва агроформувань проти домогосподарств у загальній структурі сільськогосподарського виробництва;

3) вища ефективність господарювання спостерігається в господарствах населення в порівнянні з підприємствами, проте динаміка показника свідчить про збільшення результативності виробництва в агроформуваннях із одночасним зменшенням у домогосподарствах;

4) порівняльний аналіз організації аграрного виробництва в регіональному та загальнодержавному аспекті показав, що основними чинниками є внутрішні організаційні зміни, пов'язані з наслідками аграрних реформувань, системою управління та ефективністю діяльності окремих суб'єктів.

Отже, наявні тенденції сучасного економічного розвитку сільського господарства показують значні передумови для розширення виробництва в агроформуваннях, підвищення його ефективності й перспективного становлення як основного виробника в регіоні та державі загалом.

1. Валова продукція сільського господарства України за 2009 рік : статистичний бюлетень. – К. : Державний комітет статистики України, 2010. – 24 с.
2. Сільське господарство України 2009 : статистичний зб. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – 370 с.
3. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях : статистичний зб. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – 80 с.

Рецензенти:

Баланюк І.Ф. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника;

Шеленко Д.І. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.